

njake, bajerje, ribnike in potoke na grajščini Pöls na Štajarskem. Grajščina je last Washingtona, mnogozaslužnega predsednika kmetijske družbe štajarske. Vsi raki so mu šli pod zlo, to pa v kratkem času.

Tej račji boleznii pravijo: račja kuga. Po nekod je tako divjala med raki, da jih je na milijone pobrala. Kaj je temu vzrok? Profesor C. Harz je mrtve rake natančno preiskaval in naposled vzrok zasledil. Našel je namreč v drobu račjem majhno glisto. Dal jej je ime latinsko: „*Distomum cirrigerum*“ ter jo vstrel oni vrsti sesačev (Trematoda), kojim pripadajo tudi ovčji metljaji (*Distomum hepaticum*), ki živijo v ovčjih jetrih ter so vzrok, da jetra začnejo gnjiti in ovca mora poginiti. Blizu jednako rovlje in razjeda račja glista notranje organe rakove, ter mu naposled nakloni smrt. Največ račjih glist našli so v rakih, ki so v ribnikih ali vodnjakih konec vzeli, kjer so raki z ribami vred živeli ali kjer so jih z ribjo drobovino hranili. Račje gliste so 1·4 do 1·8 milimetra dolge in 0·7 do 0·9 milimetra debele; v enem raku jih je po 5—8, časih po 100—200 ter mu razjedavajo drob. Iz raka preselijo se gliste v ribo, kedar je raka požrla. V ribi se gliste plodijo, naležejo na milijone jajčic, iz katerih zopet gliste izlezejo in v račjo drobovino prehajajo. In kedar po glistah usmrtenega raka potem riba požre, začne se razvijanje ovega škodljivca od kraja.

Če ima učeni profesor prav, potem moremo rake proti kugi braniti uspešno s tem, da jih ne spravljamo v dotiko z ribami in z ribjo drobovino. Skušnja je to potrdila. Ko so namreč zdravim rakom začeli dajati ribje drobovine, lotila se je njih kuga. Zato naj se rakom polaga koruza, pšenica, oves, grah, konjsko in kunčje meso, ne pa ribja drobovina. Poginene rake pa ne smemo v vodo metati, ampak sežigati ali pokopati. Če jih v vodo pomečemo, zatrosimo kugo še le dalje. Račja kuga ni nalezljiva, kakor goveja in druga kuga. Njej je konec storjen, hitro ko račjim glistam razširjevanje zabranimo. Kuga račja je podobna boleznii po svinjskih glistah lasicah ali trihinah, ki se nahajajo v svinjah. Trihine pridejo, če svinjsko meso ni dobro prekuhano, v človeka, se tukaj pomnožijo in mu naklonijo smrt.

Po „Steier. Landb.“ v „Gosp. prilogi“.

Nekoliko črtic o obdelovanji in letini našega ljubljanskega močvirja.

Po dolgem mrazu začela je vendar gorkota svojo moč razvijati. 12. dne junija je bila še slana, toda škode je naredila le na visokem šotnem svetu, kjer je fižol opalila. A poslednji gorki dnevi delali so v rasti kar čudeže. Trave so se letos jako dobro obnesle, akoprem je spomladanska rušnja slabo kazala. Ozimina je v jesenski povodnji močno potonila; sejali smo potem rž še nekoliko dni pred Božičem, in kar je še praznega ostalo, obsejali smo z jaro ržjo. Pšenico je povodenj v nekaterih krajih popolno izplula. Jaz rabim ta izraz, ker voda pri nas ne dela samo škode, da s potopom rastlinsko življenje vdusi, ampak voda odnese po obdelovanji v puhlico spremenjeni šotni svet, korenine ostanejo izprane pri vrhu, toliko, da se še rastlina tal drži. Odkrite korenine prežene mraz ter jih pomladanski vetrovi posušijo. Maja meseca se je pa, ker je bila letošnja pomlad ugodna, vendar tako obrastla, da še na trdem nisem lepše videl. Da takim nezgodam v okom pridem, sejali bom v prihodnje vso ozimino pod brazdo, ker sem po izkušnjah izprevidel, da se letaka setev popolno hrani, tudi ako pride pod vodo, kajti globoko zaraščenih korenin voda izpirati ne more.

Dragi bralec, vskliknil bodeš gotovo: kaj, na močvirji tam v Lipah pšenico pridelujete? Kako je to mogoče, vsaj šotni svet ni za drugo nego za kako rž; ovsa, krompirja in fižola pa iz tega kraja tako nikdo ne obraja, ker se ti pridelki na šoti razviti ne morejo. Res je taka, a jaz se držim načela, da vsak svet po umnem obdelovanji rastlini dati more le to, kar ima. Šota je iz samih rastlin sestavljena, katere v svoj razkroj ne potrebujejo družega, kakor mirno kalužo brez rudnin. Le kjer so ti pogoji, ondi raste ta tvarina vspešno, tu se kopiči mah (Hochmoor). Uže naraščeni mah uničuje tekoča voda ter odnaša šotno trohnoto, pustivši jo v globelih. Taki kraji po zvršujoči razkrojitvi vpadajo zaraščivši se s bičjem in ločjem; imenujejo se potem blato (Niedermoor).

Vse močvirje ni enako plodno, najboljše so zapuščene stare struge ali oni prostori, kamor je blatna voda nastopala. Kolikor globočeje se gre pod šoto, tem rodovitnej prihaja svet, kajti kolikor bolj globoko se vdeluje, toliko bolj nasitena je šotna pola z redivnimi rudninami, posebno s kalijem in fosforno kislino. Slednjič se še le za obdelovanje prava plast: ilovica in glina odkrije. To je prava pola za pridelke v podnebji našem. Kdor ne verjame, naj stopi na goriško polje ob Lipenski cesti ali pa na parcele pod cesarskim vrtom ležeče.

Zato požigam in režem v eno mer, uže imam njive, iz katerih sem mahovito plast večinoma odpravil ne gledé na trditve nekaterih teoretikarjev, da se naše močvirje s požiganjem pogubno, neumno obdeluje. Po teh nižavah sejem navadno hríbovsko pšenico, katera mi, ako je ugoden svet pripraven, lepo pleni. Najbolj jej tekne fižolišče in prosišče. Varujem se pa jej z živinskim gnojem gnojiti, ker potem rada poleže in nenako zori, tudi se takošne rada rja prijemlje in zrna nikoli tako ne napolni, kakor na nepogojeni njivi.

Krompir in fižol potrebujeta posebno dober suh svet. Gledati je vrhu tega na to, da ni puhličast, sicer setev do malega uniči bramor in drugi mrčes, ki se v puhlici tako množi, da ima skoraj vsaka korenina svojega jeduha. Taka še tako zagnojena njiva ne obrodi ničesar, tu ni družega pripomočka, kakor ogenj.

Sadil sem razen zgodnjega in poznega rožnika letos prvič šampinjonca, katerega sem iz vrta c. kr. kmetijske družbe v poskušnjo dobil. Vsadil sem ga, kakor imam navado, v vrste po 0·6 metra narazen. Prišel je lepo ven, lepo se razvija in uže pripravlja cvet. O pridelku hočem o svojem času poročati.

Ako bo vreme suho, pričakuje letos močvirec obilnega pridelka, saj ga mu je pa tudi treba, ker bo po novi vcenitvi bolj obložen nego do zdaj.

V prihodnje poročam kaj več o mojih skušnjah, pa tudi o tem, zakaj Topčiderci gnoja iz hlevov ne obrajtajo.

V Lipah junija meseca.

M. Peruzzi.

Gospodarske novice.

* Nasadbe sadnega in gozdnega drevja so v zedinjenih ameriškanih državah davka proste, in sicer nasadbe gozdnega drevja 10 let, sadnega drevja pa 20 let. Kolike vrednosti bi bila ta postava tudi za naše cesarstvo, je najbolje razvidno iz tega, da je, kakor cenzus zedinjenih držav kaže, letos tam zemljišč v vrednosti 12 milijonov gold. popolnem davka prostih. Dejanska priča, kako gospodarji radi sadijo drevje, ako so davka oproščeni.

Narodne stvari

Slovenski jezik po c. k. uradih.

Sedaj, ko smo prišli sè svojo ravnopravnostjo uže tako daleč, da je celó sodba, pisana v slovenskem, našemu kmetu razumljivem jeziku neveljavna zato, ker je pisana v slovenskem jeziku, ko se našemu jeziku kratijo pravice, utemeljene po članu 19., prišel mi je v roke sodnijski akt iz leta 1785. Med drugim obsega ta akt tudi prisego, pisano v slovenščini. Našel sem to stvar med starimi listinami Zatiškega grada. Pisava je se ve da okorna, al prisposodobiti si moramo dôbo, v kateri je pisana. Glasí se tako-le:

„Jest Juri Jechann, perseschem Bogu ozchetu, Synu jenu Svetimu Duchu, eno pravo resnizchno, jenu pravizchno perfsego, tudi netschem netsch perstavet, netsch zamouzchat, nezch savolle Perjasnosti, nezch savolle Souraschtva, nezch savolle fgube, nezch savolle dobizhka, ne dergatsch govoriti, ne dergazch misfsehti, ampak po pravici povedati, kar mene ta gosfpud Richtar popraschali bodo, toku gvishnu, koker meni Buch ozchetu, Syn jenu Sveti Duch!“

Datum 7. svečana 1785.

Tako je veljalo l. 1785. in kako veljá danes? Po naših c. kr. uradih uraduje se vse nemški! Naš kmet dobiva vse sodnijske odloke, ki so včasih velike važnosti, v nemškem njemu nerazumljivem jeziku, celó nedolžna sodnijska vabila pisana so v nemškem jeziku. Kaj to briga nekatere gospode, ako pride kmet zastonj v pisarno, ne dá bi kaj opravil, ker ne razume nemškega vabila. Pred necimi leti našel si še precej slovenskih ali vsaj dvojezičnih tiskovin ces. kr. sodnij, sedaj so take tiskovine bele vrane. Tako gre vse rakovo pot. Kaj nam pomaga glasoviti član 19., kaj nam hasnejo razni odloki viših in najviših uradov, govoreči o ravnopravnosti Slovencev? Kaj nam pomagajo pravice na papirji, ki se pa ne obistinijo? Kedaj bode naš kmet dobival od c. kr. sodnij vsaj važnejše odloke v slovenskem jeziku?!

Priobčil Al. Hudovernik.

Ozir po svetu.

„San Clementi“ v Rimu.

Spisal Fr. Potočnik.

Zdaj, ko so oči vsega katoliškega sveta obrnene v Rim, utegne čitatelje „Novic“ zanimati kratek popis onega svetega kraja, na katerem je te dni tisoč in tisoč naših slovanskih bratov, njim na čelu pa sv. oče Leo XIII., pred Bogom hvaležnih na kolenih ležalo, da jim je pred tisoč leti sv. apostola Cirila in Metoda poslal, ki sta naše praočete temnote poganstva rešila in darovala jim luč večne resnice in prave vere.

Ta vsem Slovanom veleimenitni kraj je cerkev z italijanskim imenom „San Clementi“ v Rimu.

Ta cerkev stoji na južnem delu „večnega mesta“, tam, kjer se še dandanes vidijo znamki starih rimskih časov. Vse prevzetne stavbe na kapitolu, na Aventinu in Palatinu, forum romanski, kolizej, blišči slavoloki, ošabni spominki poganskih cesarjev, izdelki rimske in grške umetnosti in nekdanji tako silni tempeljni poganskih bogov — vse vse leži zdaj v prahu, na njih razvalinah pa dandanes samo v tem južnem kraju Rima stoji 18 katoliških cerkev in med njimi bazilika sv. Klementa.

Ime „bazilika“ je grške korenine in pomeni „kraljev grad“. Od Grkov so ime in posebnost teh stavb

prevzeli Rimljani za svoja sodnijska poslopja; in ko je poganski Rim padel, so papeži po oblikah starodavnih bazilik zidali ne kraljeve, ampak „božje dvorane“, to je, cerkve. Takih kristijanskih bazilik je sedaj v Rimu 7, in sicer bazilike: sv. Evdoksije, sv. Julije, sv. Petronele, sv. Porcije, sv. Sepronije, sv. Stefana in sv. Klementa. Med vsemi temi kaže cerkev sv. Klementa najbolj prvotni stavbeni značaj vseh znanih kristijanskih bazilik svetá, in je med vsemi tudi še danes v najboljšem stanu.*) Kar pa baziliki sv. Klementa še večjo vrednost daje, so preiskave in kopanja priora Mulloolya zadnjih dvajset let. Pokazalo se je pri tem kopanju, da so pod sedanjo zgornjo cerkvijo zasute bile tri dôbe te starodavne stavbe, namreč iz dobe starokristijanske, iz rimsko-cesarske in iz rimske republikanske dôbe. Tu tedaj vidimo, kar morebiti na vsem drugem svetu ne več, čvetero bazilik eno nad drugo. Pod sedanjo zgornjo cerkvijo leži namreč spodnja bazilika, o kateri uže leta 392. govori sv. Hieronim. Leta 417. je bil v ti spodnji baziliki cerkveni zbor. Leta 1084. je bila ta cerkev po sovražnikih razdjana in na njenih razvalinah je papež Paškali II. leta 1103. sedanjo zgornjo cerkev zidati dal. Omenjam tukaj, da sv. Klemen je bil tretji naslednik sv. Petra in je vladal leta 90. do 100. On je mučenik; legenda pripoveduje, da se je njegova cerkev v Rimu na tistem mestu zidala, kjer je hiša stala, v kateri je prebival. Ta cerkev, v kateri Irski dominikani božjo službo oskrbujejo, ima sedaj častni kardinalski naslov, tako, da se na vekomaj eden rimskih kardinalov imenuje „kardinal sv. Klementa“.

(Konec prihodnjič.)

Politične stvari.

Dogodbe v Pragi.

Kdor se spominja zadnjih viharnih séj v zbornici poslancev na Dunaji, kjer niso samo liberalci pod načelstvom Herbstovim tako razsajali, da zgodovina avstrijskega parlamenta ne hranuje enacih škandalov v svoji kroniki zapisanih, ampak so se celó od njih udinjani študentje, judovski potepini in druga taka druhal pritepli na galerijo poslaniške zbornice in tak hrup nasproti avtonomistični, ministerstvu Taaffeovemu udani stranki počeli, da je zbornice predsednik moral odlazek ukazati rogoviležem, — kdor se dalje spominja neprestanega hujškanja nemških ustavoverskih judovskih časnikov, češ, da je „nemštvo v nevarnosti“, — kdor vé, da mladina viših šol je od l. 1848. zmirom tisto orodje bila, katerega so se glavarji prekucijski posluževali, — kdor vse to vé, bo pač lahko ključ našel o onih razporih in pretepih, ki so se zadnje dni godili v Pragi vzlasti med nemškimi in českimi študenti in katere vsak pošten Avstrijan, naj je Slovan ali Nemeč, bridko obžalovati more.

Zadnji cilj vseh teh dogodeb je se ve da naval na ministerstvo Taaffeovo, češ, naj svet vidi, kam Avstrijo tira ministerstvo, ki si je na svojo zastavo napisalo „pomirjenje in spravo narodov“. S takimi peklenškimi nakanami mislijo Čehe (Slovane) osramotiti pred Nj. veličanstvom cesarjem in pa pred celo Nemčijo, na katero narodno-nemška klika vedno škili.

*) Meni na Kranjskem ni znana nobena bazilika, kajti tudi cerkev v Dvoru pri Polhovem Gradcu nima vseh posebnosti bazilik. Zanimivalo bi me, ako bi me prečastiti gospodje duhovniki iz dežele v tej zadevi poučili.

Pisatelj.

*